

BORBÉLY LÁSZLÓ

„Kivilágos kivirradtig”

BARÁTOM, ESTI KORNÉL

Most az álom vizébe gázolok.

A mellemig ér. Aztán egyre feljebb.

Már államat és szájamat veri.

Azonnal ellep.

(Kosztolányi Dezső: A bús férfi panaszai, 1924)

Otcsenás Péter újra ásitott. Már harmadik órája ült a díszteremben, ahol professzorok tartottak emlékülést Kosztolányi Dezső születésének 125. évfordulója alkalmából. Az előadó éppen a költő prózamondatainak „szerkezeti zártságát és jelentésbeli nyitottságát” elemezte hosszasan és unalmasan. Otcsenás nem irodalmár volt, hanem hírlapíró. Mindig emberábrázolásra törekedett. Sorsokban gondolkozott. Az írást spirituális hivatásnak tekintette, olvasói számára megidézte azokat, akikről mesélt. Nem az elhangzottak érvényességét és igazságát vonta kétségbe, hanem a temérdek tény, érv és gondolat tartalom mögül hiányolta Kosztolányi Dezsőt.

Egyfolytában róla beszéltek, mégsem volt jelen.

Otcsenás ezt az ellentmondást úgy próbálta feloldani, hogy találmányra fellapozta a magával vitt kötetet, mely *A bús férfi panaszainál* nyílt ki. Olvasni kezdte a verseket. Akkor szólította meg a hang, valahonnét a háta mögül.

„Gyere!”

Hátrafordult. Nem ült mögötte senki. Arra gondolt, hogy csak képzelődött, de a hang újra hívta: „Gyere velem!”

A következő pillanatban a barnára festett ajtó egyik szárnya résnyre kinyílt, mintha valaki be akart volna kukucskálni a díszterembe.

„Hányszor mondja még?”, tett szemrehányást a hang Péternek, akit ezzel egyidejűleg jókora ütést is ért a hátán.

Felállt és kiment a teremből.

A folyosó végén, ahová a délelőtti nap sugarai nem értek el, várt rá valaki. Otcsenás elbizonytalanodva tette fel a kérdést.

– Te vagy az, Kornél?

A ködalak ódivatú, magasra nyitott gallért, vékony-sárga nyakkendőt viselt, kezzeit zsebre dugta, hol szemtelenül, hol kihívóan nézett rá. Megismerte. Éppen úgy nézett ki, amilyennek életre álmódója, Kosztolányi Dezső megrajzolta: „Esti magas férfi volt, bajnoki termetű, látszatra erős, de belül gyöngye és puha. Álmatlan-kék szeme állandóan valami riadalmat tükrözött. Taglejtései lázasak, tétovák. Bizonytalanságában mindig hajlandó lett volna ellenkezőjét tenni annak, amit szándékozott. Hitetlen lelke zavart volt. Érzékenysége oly fokú, hogy annak előtte bármelyik pillanatban

sírva tudott volna fakadni akármin, egy rozoga gyufatartó vagy egy fáradt arc láttán, évek során azonban idegrendszerének e természetes rezzenékenységet iskolázta, megkeményítette, egész a kegyetlenségig, s mint hajtóerőt, öntudatosan bekapcsolta művészetébe. Csak érezni akart, látni. Egyetlen dolog, ami éltette s némiképp az emberek közösségéhez fűzte, ez volt, meg az, hogy félt a meghalás utolsó kötelességétől.”

– Nem szeretem, ha megvárakoztatnak – mondta Esti Kornél sértődötten Otcsenásnak, aki ezt a megjegyzést nem vonatkoztatta magára. Jól tudta, hogy ez csak szerep, Esti ezzel leplezi a viszontlátás örömét.

– Szökjünk meg innét hamar – javasolta Kornél. – Irány a New York!

Hangja nem tűrt ellentmondást, megölelte Otcsenás Pétert és kiszakította a folyosó, a falak és az épület által határolt valóságból. Időn, téren és még ki tudja hányféle dimenzió felülemelkedve repítette magával. Először a színek változtak fekete-fehérré. A mozgás felgyorsult, mint a némafilmen. A hangok mintha tölcseres gramofonon keresztül keletkeztek volna. Valahol, valaki a láthatatlanba rejtőzve zongorázott. Halkan kísérté Esti Kornélt, aki verset mondott:

*New York, te kávéház, ahol oly sokszor ültem,
hadd nyissam ki az ajtód, leülni még szabad tán,
csak mint a koldusnak, aki pihen a padkán
s megnézi, mi maradt belőlem és körültem.
E nyári koraestén, hogy még mind vacsoráznak,
meginnék asztalomnál egy langyos, esti kávét
és mint hívő keresztény, elmondanék egy ávét,
múltán az ifjúságnak s múltán a régi láznak.*

Azután újra formát öltött és hozzáillő színt kapott egész Budapest, s Otcsenás Péternek nem esett nehezére megszokni a száz évvel ezelőtti hétköznapi valóságának ritmusát.

*

A tárcahősök a Nagykörút egyik legimpozánsabb épületében, az eklektikus stílusú New York Palota földszintjén található kávéházban tanyáztak. Mindannyian meg voltak győződve saját zsenialitásukról, akinek egy-egy kötete megjelent, az már jogot formált arra, hogy társai váteszként tekintsenek rá.

Lapokat olvastak, kártyáztak, telefonon keresztül diktáltak a gyorsíróknak vagy kutyanyelvre körmöltek. Időnként éjszakába nyúló vitákba bonyolódtak, melynek során megsértettek másokat vagy sértődötten átvonultak a kávéház másik felébe, hogy ott mindent előlről kezdhessenek.

Nemcsak feketét ittak, hanem „sárgát és pirosat összevissza, zöldet is, mindenféle vad szeszeket”. Rendszerint hajnalig aztán mindenki útnak indult. A hónapos szobájába vagy egy másik kávéházba esetleg borozóba, ahol hitelt remélt vagy kölcsönre számított valamelyik ivócimborától.

Esti Kornél megjelenése nem okozott különösebb feltűnést, hiszen ő az imént távozott az asztaltól. Otcsenás Pétert azonban évtizedek óta nem látták. Elárasztották kérdéseikkel. Minden apróság érdekelte őket. Mint amikor távolba szakadt hazánkfia látogat szülőföldjére.

Péter szívesen és hosszasan mesélt magáról és a megváltozott világról, melyből érkezett.

Idővel azonban szembesülnie kellett azzal, hogy lényege szerint ő ide tartozik. Kávéházi asztalnál született, mint a többiek. Lelki rokonságban van velük és terem-tőikkel.

Mégis foglalkoztatta a kérdés, hogy melyik az igazi valója, amelyik nem is olyan régen még a díszteremben ásított vagy ez a mostani, amelyik baráti körben anek-dotázik a jövőről.

Félrehívta Esti Kornélt, hogy halkán megkérdezze tőle:

– Barátom, Esti Kornél, kérlek, áruld el, hogy melyik az én igazi otthonom, ahol igazán önmagam vagyok?

Kornél előbb ökölbe szorított kézzel Péter vállába boksztolt, majd nevetve felszó-lította: – Írjál!

Otcsenás viszonzni akarta az ütést, de csak a levegőt találta el, mert Esti köd-alakját elnyelte a nyüzsgő kávéház.

Mással akart játszani tovább mindent, mi élet és halál.

MINDENSZENTEK ÜDVÖZÍTŐ KÜSZÖBÉN

Fekete szárú cseresznye,/ Rabod lettem szép menyecske./Ne bánj velem, mint raboddal,/ Hanem úgy, mint galamboddal./ Magas a torony teteje,/Juhaimnak nincs mezeje./Juhaimnak zöld mező kell,/ Magamnak szép szerető kell./ Akkor gyere, mikor mondom,/Csizmád sarka ne kopogjon./Réz sarkantyúd se peregjen,/Hogy az anyám fel ne keljen./

Már régen maga mögött hagyta a színház ezerszínű, csodálatos varázsvilágát, ám a darabban oly szépen elénekelt magyar nóta még mindig visszhangzott lelkében.

A szerző, Hunyady Sándor világa, Otcsenás Péter világa is volt. Otthonosan mozgott benne, talán azért, mert mindig törekedett arra, hogy egészen sajátos és csak rá érvényes viszonya legyen a hírlapírással. Olyasféle, amilyen lelki mesterének lehetett.

„Az újságíró életében legalább van egy kevés romantika. Néha szeretheti azt, amit csinál, büszke lehet rá, ha használhat, jót tehet rajta keresztül, ha tisztán és hősiesen fogja föl kötelességét. Végre ez is valami. Hasonlít kissé ahhoz a helyzethez, amikor valaki egy nagyon szép, nagyon önző, de nagyon szegény nőbe szerelmes.”

Ezt a gondolatot például egy életre felírta magának, és azokban a hálátlan napokban, amikor robotnak érezte és nem szerette munkáját, valamiféle szellemi menedékre lelt benne.

Az utóbbi években legfeljebb amiatt panaszkodhatott, hogy egyre kevesebbet keresett írásaival. Így viszont nem fenyegette az a vád, hogy eladta volna magát vagy tollát. Nem vált be megmondóembernek, önjáró, csökönyös tollforgató módjára szemlélődött a nagyvilágban, s ha írniaivaló témára talált szenvedélyesen szállott alá a valóság mélyrétegeibe, szellemi elődei példáját követve.

Elsősorban mesterségnek és életformának tekintette a hírlapírást, nem hétköznapi munkának.

Hunyady írásai kezdettől a kedvencei közé tartoztak, vonzotta az anekdotáktól gazdag múltbéli világ, minden szereplőjével, díszletével és balsorsával együtt.

Otcsenás Pétert gyakran fogta el az érzés, hogy születésével lemaradt valamiről, megkésve jött a világra negyvennégy évvel ezelőtt.

Ma már mindenki ódivatúnak tekinti a hírlapírást. Valamiféle rátarti különbséget sejteneek mögötte.

A két különböző alkatú, de kivételes tehetségű ember, egy író és egy színésznő szerelméből született Hunyady Sándor nevének hallatán pedig csak legyintenek.

Ugyan már, azok az idők elmúltak, a korszellem nem emberi sorsokra érzékeny hírlapírókat kíván, hanem panelszerű termékeny írókezeket.

Odahaza megkereste a polcon Hunyady Sándor *Géza és Dusan* című regényét, melynek színpadi előzménye volt a *Fekete szárú cseresznye*.

Arra gondolt, hogy aki csak a drámát ismeri, annak fogalma sem lehet, milyen szépen és emberien oldja fel a regény változatban Hunyady a borszagú, duhaj, bácskai estén kibomló tragikus fordulatokkal teli, féltékenységtől túlfűtött szerelmi háromszöget.

Hunyadyt kamaszkorától kezdve drámai alkattá tették életének sorsfordulatai: tíz éves koráig színésznő édesanyja nevelte, addig nem találkozott lobbánékony természetű író édesapjával; tizenhét esztendősen öngyilkosságot kísérelt meg, melynek emlékét egy revolvergolyót élete végéig a tüdejében hordta; apja Kolozsvárra küldte, hogy fejezze be tanulmányait, ahol első este elkártyázta minden pénzét a kávéházban, majd beállt az *Újság* című laphoz hírlapírónak.

Korán kikezdett tehát a halállal, melyről *Az öngyilkosság technikája* című írásában így vallott: „Éjszaka, amikor hazamentem, és a csöndes, homályos szobában fölfutott az árnyékom, elfogott valami mélységes vágy, hogy visszaadjam magam a természet olvasztótégelyének, csináljon velem valamit, ahogy egy rozoga Fordból friss acélt csinált a gyár.”

Együtt élt a halál gondolatával, megszólította, szelídítette, felháborította, kecckedett vele. Életmódja, kevés alvás, sok izgalom, temérdek munka, állandó szivarfüst korai búcsúra kárhoztatta.

Ilyen gondolatok után nem meglepő, hogy Otcsenás Péter álmában Hunyady Sándornál járt, a Royal Szállóban, a harmincas években.

Tizenkettő óra után érkezett, megmondták neki, hogy hamarabb ne is próbálkozzon, mert úgysem tudja álmából felkelteni az író.

Azelőtt sohase járt nála, mindig valamelyik kávéházban vagy színházban kért tőle nyilatkozatot, melyet tintaceruzával lejegyzett noteszébe, majd rögvest telefonon bediktált a szerkesztőség gépiró kisasszonyának, hogy a másnap megjelenő lapban olvasható legyen a népszerű író véleménye új darabjának premierjéről.

A portás megmondta Otcsenásnak, hogy hányas szobában találja fenn a harmadik emeleten, egészen hátul, a folyosó végén.

Azt beszéltek, saját lakása sohasem volt, ahogyan felesége sem. Mindig szállodákban élt vagy vendégségben lakott. Az ismerősei „Sándorkának hívták”. Márpedig neki szegről-végről mindenki ismerőse lett, amerre életében megfordult. Mint afféle ősbóhémmek, sokan keresték a társaságát. Kedvesen bánt vele a szállodai személyzet, a borbély, a fürdős, a trafikos, a telefonos. De ugyanez volt helyzet a vendéglőkben és a kiskocsmákban, a lóversenytéren vagy a vöröslámpás házakban. Mindenütt vendégnek tekintették. Mindenkihez kötődött, de valójában senkihez sem.

– Megtisztelő, hogy engem választanál mesterednek – mondta derűsen Otcsenás Péternek –, de hidd el, nem én vagyok az. Beszélgetéseink során megkedveltelek és megszerettelek, talán mondhatnám úgyis: eljött a fiú, akire vártam, hiszen nekem folytatás nélkül múlik el az életem, nincs utódom, aki viselje egyéni jegyem; nincsen senki, akinek a tekintetén keresztül tovább szemlélődhetnek az emberek között. Roknlélek vagy velem, az szent igaz, de én annál nem tehetek többet, mint hogy megszólítom a benned nyugvó mestered hangját. Ha írtam, cselekedtem, mondtam, gondoltam olyasmit, ami megérinted téged, akkor az azért lehetett, mert felébredt benned valaki. Az én érdemem legfeljebb annyi, hogy kézen fogtalak, de önmagad lámpását saját magad gyújtottad meg. Nem szabad utánam jönnöd, egyéni önfénytől ragyogó utad van. Benned már eléggé erős szomjúság van az igazságra, tűzként lobog benned a sorsoddal való szembesülésed, megérettél a mesteri szóra. Ha mégis úgy érzed, hallgat benned, az azért van, mert nincs bátorságod elég szélesre tárni magadban az ablakot, hiába ragyog odakint a nap.

Otcsenás Péter álma ennél a gondolatnál megszakadt, először ébredt napfényes reggelre a héten, mindenszentek üdvözítő küszöbén.

KÖDLOVAGOK ÉJSZAKÁJA

Álmában Otcsenás Péter csodálkozva forgatta ujjai között a dohos szagú megsárgult borítékot. Egy könyvkiadó, az Erdélyi Szépművészeti Céh küldött neki a meghívót, melyben tudatták vele, hogy Szilveszterkor vacsorára várják, de hogy hová, azt nem írták meg. Csak annyit közöltek, hogy kora este gépkocsit küldenek érte. Valaki a bolondját járattja velem, gondolta Otcsenás, mialatt készülődött. Rövidesen különös hangra figyelt fel. Olyasféle túlkölés törte meg az utca csöndjét, amelyet a régimódi gépkocsik hallattak. Muzeális jármű várakozott a ház előtt. A sapkás sofőr halkán köszönt, udvariasan meghajolt és kinyitotta előtte a hátsó ajtót. Otcsenás orrát szivar illat csapta meg.

– Szállj be gyorsan, öcsém, mert máris jégveremben érzem magam! – szólt rá Hunyady Sándor író akit Otcsenás egyik példaképének tekintett. Elindultak.

– Talán Sándor bátyámékhoz megyünk? – kérdezte Otcsenás.

– Hotelbe Szilveszterkor? Isten őrizz! Tele van az ilyenkor mindenféle úri bugrisokkal. A barátom születésnapjára vagyunk meghívva.

Otcsenás zavarban volt, sehogy sem jutott eszébe, kiről lehet szó. Hunyady mintha olvasni tudna a fiatalember gondolataiban, megkérdezte: – Mondd csak fiam, te melyik középiskolába jártál?

Alighogy ezt megkérdezte, Otcsenás Péter máris visszaemlékezett arra, hogy Magyarországon elsőként a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban állítottak emléket Kuncz Aladárnak. Éppen abban az évben, amikor Péter érettségizett. Keller Gyula az iskola kiváló történelem-földrajz szakos tanára, majd húsz esztendőn át szeretett igazgató-helyettese határozta el, hogy összegyűjti az iskolában még fellelhető anyagokat, adatokat a *Fekete kolostor* című regény szerzőjéről. Azt szerette volna, ha legalább Kuncz Aladár egykori munkahelyén – melyet régen VI. kerületi főgimnáziumnak hívtak – tovább él elevenen az író emléke. Ezért kezdeményezte, hogy az iskolai lépcsőházában legyen Kuncz Aladárnak emléktáblája.

Hunyady Sándor szivarral kínálta a fiatalembert, majd elmesélte, hogy amikor Kuncz Aladár 1923 nyarán Budapestről visszatért Kolozsvárra, „sovány volt, mint a vándormadár, amely hosszú, kínos út után száll vissza igazi fészkébe” és elvállalta az *Ellenzék* irodalmi mellékletének, illetve a havonta megjelenő *Erdélyi Helikon*nak a szerkesztését.

– Sokáig nem értettem, miért nem képes kifutni a formáját – töprengett hangosan Hunyady Sándor. – Miért menekül olyan másodrendű foglalkozásba, hogy rossz kéziratok stílushibáit javítja, mint szerkesztő? Életének titkos, fájdalmas öt esztendeje tett vele valamit, ami meggátolta a hozzá méltó munkában. Magába zárkózott, alig beszélt azokról az évekről, melyeket 1914 és 1919 között eltöltött Noirmoutier, majd Ile d’Yeu internáló táboraiiban. Az első világháború kitörésekor egy breton faluban nyaralt és mivel magyar állampolgár volt, egészen a világháború végéig nem engedték hazatérni. Csak a *Fekete kolostor* megjelenése után derült ki, mi mindenben ment keresztül. Láthatott maga körül mindenféle járványt, vérhast, tífuszt, undorító szenvedélyek démonainak megnyilatkozásait. Évekig közösen béreltünk szobát. Valamelyik éjjel, mielőtt elaludtunk volna, gyöngé kaparászást hallottunk az egyik sarokból. Barátom meggyújtotta a villanyt. Felült az ágyban, és hallottam fojtott hangját: „Egér!” „És ha az? Félsz az egértől?” „A fogság! Megundorodtam tőle.” Teljes iszonyat látszott az arcán, tekintetét pedig néhány pillanatra áthatotta az örület.

Nemcsak Budapeستől kerültek egyre távolabb a taxi utasai, hanem a jelentől is. Mikor Otcsenás Péter kinézett az ablakon, csodálkozva vette észre, hogy éppen Kolozsvár főterét hagyják maguk mögött, Mátyás király lovasszobra körül konflisok álltak, a kocsisok éppen takarót tettek a lovakra. Ezután Párizs következett: a Gare de l’Esttől a Quartier Latinbe vitte őket a taxi, a fényözönbe fürdő kávéházak és vendéglők dugig voltak reménytelen művészlekekkel, az egyik sarkon közönségesen ki-

festett nők vártak kuncsaftjaikra. Hunyady Sándor cinkosan oldalba bökte könyökével Otcsenást. A következő kanyarban egészen másik világ fogadta őket: egy tengerparti breton falu piacán fáklyás népiünnepség zajlott, fazékjátékot, lepény-evést és egyéb mutatványokat iktattak a műsorba, amelyet a jókedvű fürdővendégek és a helybeliek derületséggel néztek végig. Otcsenás Péter a taxiból még visszaintegetett egy breton parasztlánynak, ám rögvést feltűnt előttük egy szigeten a Noirmoutier. Úgy tudni, hogy Noirmoutier Szent Filibert alapítása volt a középkor lelegejéről. Azóta különböző átalakításokon ment át a vár, amelynek francia neve fekete kolostort jelent. Oda voltak bezárva Kuncz Aladár és társai.

Erre az álombeli Szilveszter éjszakára azonban a képzelet megváltoztatott mindent. A valaha mocskos nagyterem ezen az éjjelen vetekedett a legelőkelőbb francia hotelek dísztermének pompájával és fényűzésével. A pincérek kiváló italokat és ételeket szolgáltak fel a vendégeknek, akikben Otcsenás Péter egymás után ismerte fel kedves novellistáit, a ködlovagokat. Együtt voltak mind: Ambrus Zoltán, Krúdy Gyula, Lovik Károly, a Cholnoky-testvérek, Csáth Géza, Kosztolányi Dezső és még sokan mások. Az asztalfőn szmokingban pedig maga az ünnepelt, akinek éppen Ady Endre nyújtotta át *Nem nagy dolog* című versének kéziratát. Otcsenás Péter csak addig volt megilletődve, míg Hunyady Sándor a kezébe nem adott egy pohár pezsgőt, azután már minden ment, mint a karikacsapás. Kuncz Aladár volt a legközvetlenebb a novellisták közül.

– Messziről jönnek az urak? – kérdezte.

– A Kölcsey Ferenc Gimnáziumból – felelte Otcsenás, mire Kuncz Aladár megölelte és leültette maga mellé, hogy alaposan kikérdezze. A másik oldalán Hunyady Sándor foglalt helyet, aki újabb szivarra gyújtva azt füllentette Krúdy Gyulának, hogy sokkal hamarabb ideértek volna, de útközben mindenképpen meg kellett állni egy kis időre a Montmartre egyik mulatójában, hogy legyen témája a fiatalembernek a következő tárcához. Mire Krúdy megértően bólintott, mint aki pontosan tudja, miféle előzményei vannak az ihletnek.

REMÉNY A BOLDOGULÁSRA

Otcsenás Péter az utóbbi hetekben egyik példaképének, Ambrus Zoltánnak a novelláit olvasta. Készült a nagy találkozásra. Úgy hitte, hogy jeles napokon, például az évfordulókon, az idősíkok egybeolvadnak néhány pillanatra, s szabadon járhat-kelhet az időben és a térben az, aki kellőképpen felkészült erre. A múlt kapui álmában tárultak ki előtte, maga sem emlékezett már rá, pontosan mikor és hogyan lépte át a lét és nemlét küszöbét, egyszer csak tudatosult benne, hogy a Nemzeti Színház folyosóján álldogál, egészen pontosan az igazgató irodája előtt. Nem napjainkban történt, hanem az elmúlt évszázad húszas éveinek elején, nem sokkal az utolsó magyar király, IV. Károly sikertelen visszatérési kísérlete után. Azokban az években Ambrus Zoltán író vezette teátrumot.

Ambrus Zoltán szegény vidéki fiúként indult. Apja, aki valamikor negyvennyolcas honvéd volt, vasúti tisztviselőként hanyódott városról városra. Zoltán fia történetesen Debrecenben született, és csak hallomásból tudta, hogy a család székely származású. Iskoláit különböző helyeken járta, majd amikor korán árvaságra jutott, neki kellett eltartania a családot. Miután leérettségizett, Budapesten beiratkozott a jogi karra, és sikerült tisztviselőként elhelyezkednie a Földhitelintézetnél. Talán véletlen, vagy sokkal inkább Isten szempillantása lehetett az, hogy ennek a banknak az igazgatója Arany László volt. Ő fedezte fel a fiatal banktisztviselő Ambrus Zoltánban a tehetséget, bemutatta különböző szerkesztőknek, gondoskodott megfelelő megélhetéséről, és lehetővé tette, hogy Párizsba menjen tanulni, ne jogot, hanem irodalomelméletet, esztétikát, filozófiát, kultúrtörténetet a Collège de France-ban és a Sorbonne-on. Amikor Ambrus Zoltán 1885-ben, huszonnégy éves korában hazatért Párizsból, a magyar irodalom megújítását céljukként zászlójukra tűző fiatal írók azt hitték, ő lesz a szellemi vezérük. Ignotus, Kiss József, Bródy Sándor és Gárdonyi Géza egyaránt mértékadónak tekintette. Vezérség helyett azonban tekintély lett az osztályrésze.

Évekbe telt, mire Otcsenás Péter mindent elolvasott Ambrus Zoltántól, mert szüntelenül égett a vágytól, hogy egyszer maga is ködlovaggá váljon, olyasféle művészalkattá, aki szerkesztőségek, színházak és vendéglők között vándorolva éli mindennapjait. Nagyon szerette a *Midás király* című regényt, melynek főhőse, Bíró Jenő, az alulról jött, művészi céljaiért elszánt harcot vívó festő mindent elér: hírnevet, dicsőséget és főleg gazdagságot, csak éppen a boldogságot és az önbecsülést nem. Sikerei közt elvész a sikerek értelme, a dicsőségben elvész az eszmény. A szerelem pedig idillel kezdődik és tragédiával zárul. Az irigyelt művész öngyilkos lesz. Pszichológiai regény, és a XIX. század végső negyedének hazai társadalomkritikája.

Ambrus Zoltán felesége fiatalon belehalt első szülésébe. Magánéletét sokáig kitöltötte az árván született kislány nevelése, és csak hosszú évek múltán talált újra boldogságot egy bácskai színésznő szerelmében, akit feleségül is vett. A kiegyensúlyozott magánélete következtében alkotókedve is visszatért. Ambrus mindenekelőtt novellista, tárcaíró, kritikus és szerkesztő volt. Dramaturgiai felkészültsége folytán lett 1917-ben a Nemzeti Színház igazgatója. Nagyon színvonalas műsorpolitikát valósított meg, apolitikusságra törekedett mindenkor.

Szivarral kínálta Otcsenás Pétert az igazgatói irodájában, olyan figyelmesen bánt vele, mintha már régóta és alaposan ismernék egymást. Fél évvel korábban történt, hogy a hírlapíró elküldte két drámáját, így az elkövetkezendő percektől sokat várt.

– Érdekesnek és szépnek találom a darabjait, különösen a Balkezeseket, melynek főhőse a fiát karácsonykor elhagyó édesanya – kezdte mondanivalóját halkán az igazgató. – Kétségtelen, hogy van magában elegendő tehetség a színművek írása iránt, remekül tud például párbeszédet írni. Ez nem lep meg, hiszen mielőtt ezt a két munkáját olvastam volna, már átfutottam néhány tárcanovelláját, melyekre szintén jellemző a drámai mondanivaló, a megoldatlan sorsú kisemberek iránti rokonszenv. Sajnos azonban egyelőre nem mondhatok többet ennél – Ambrus ekkor néhány má-

sodpercre elhallgatott, mintha keresné a megfelelő szavakat gondolataihoz, majd így folytatta: – Tudom, mennyit segítene jelenlegi helyzetén egy ösztöndíj vagy hasonló egzisztenciális támogatás, de sajnos az én napjaim meg vannak számlálva e falak között. Csak idő kérdése, mikor kapom meg a felmondóleveletem. Ártanék önnek azzal, ha magam mellé venném. Nem szeretném, ha olyasféle vesszőfutás részese lenne, melynek eredetéről nem tehet.

Erről nem beszéltek többet. Az igazgató kíváncsi volt Otcsenás Péter további elképzeléseire az írói munkát illetően. Tetszettek neki a tervei és alkotómunkára ösztönözte, mert mint mondotta, a bizonytalan időkben kizárólag az írás jelenthet reményt a túlélésre és a boldogulásra.

A JÓ PALÓC LELKE

A fehér abroszt már több borfolt is csúfította, a kócos fejek felett szürkés füst lebegett, egy hamutál az imént törött el a padló kövén. Nem Otcsenás Péter tehetett róla, hanem egy szüntelenül önreflektáló fiatalember. Ugyanolyan íróféle volt, mint a többi, aki az asztalnál ült. Önjelölt esszéisták, életidegen szürreálok, „slapajitisztól” kiütéses bölcsészkek, önigazolást kereső szerkesztőfélék, vékonyka életművüket kapcsolati tőkével hízaló álalkotók. Hírlapíró hősünet leszámítva valóságérzet hiányban szenvedtek mindannyian. Nem akarták megismerni az életet, és azt sem akarták, hogy az élet ismerje meg őket. Semmi másra nem vágytak azon kívül, hogy egymás szövegei által megtermékenyüljenek.

Otcsenás Péter idővel belátta, hiábavaló minden. Képtelen meggyőzni őket arról, hogy a kortárs széppróza életképtelen a saját hagyománya nélkül. Mégiscsak tarthatatlan az, hogy a folyóiratok hemzsegnek az értelmezhetetlen írásoktól és még csak kísérlet sem történik a bennünket körülölelő élet hiteles ábrázolására, nincsenek történetek, nincsenek hús-vér karakterek, nincsenek képek, nincsenek leírások, nincsenek párbeszéddek... Posztmodern vendégközövegeket másolgatnak innen-onnan, hogy a kánonteremtők kedvében járjanak. Így nem is csoda, ha az olvasók elfordulnak a kortársaktól, akik jobbára saját maguknak írogatnak vagy kritikusaiknak.

Otcsenás Péter nem tudott mit kezdeni az olyan érvekkel, hogy „a valóság ábrázolását a mai esztétika nem tekinti a prózaírók feladatának”, mert ő nem az esztétáknak akart a kedvében járni. Azt szerette volna elérni, hogy rövidebb-hosszabb műveit minél többen megismerjék. Ezért is írt tárcanovellákat, ami miatt sokan megmosolyogták. Ezt a műfajt a modernkedők leírták, a sajtótörténet olyan értékeivel együtt, mint az életkép, a karc, a karcolat, a rajz, az intermezzo, a közjáték, az adoma, az anekdota vagy az aforizma.

Mikor intett a pincérnek, hogy kifizesse a számláját, valamelyik „slapaj” azt találta mondani neki: – Ezek felett eljárt az idő, Péter... Az a te nagy bajod, hogy rosszkor születél, Mikszáth Kálmán idejében kellett volna meglátnod a napvilágot...

Álmában a Józsefváros utcáit járta, egy száz évvel korábbi májusi napon. A Reviczky tér 1. számú házába igyekezett. Már messziről hallotta a verkli pergő hangját, az újra és újra ismétlődő dallam oldotta benne a feszültséget. Még volt tíz perc hátra. Szemügyre vette a keménykalapos verklit, akit rövidnadrágos gyerekek és kék szalagos cselédek vettek körül. Nemrég állt el az eső, a macskakövek még nem száradtak fel. A téren található étterem előtt söröskocsi várakozott, a pincér fiú vödörből itatta a két muraközi lovat. Az egyik sarkon férfi szabóüzlet volt. Otcsenás ráérősen odaballagott a kirakathoz, hogy ellenőrizze ruházatát. Nemrégiben vásárolt új nyári nadrágot, zakót és szalmakalapot. A téren álló órára pillantott, majd belépett a ház kapuján.

Az emeleti lakásban a szakácsnő nyitott ajtót. Otcsenás udvariasan bemutatkozott és közölte, hogy a képviselő úr várja őt.

– A dolgozószobában van – mondta a szakácsnő, miközben kezeit a kötényébe törülgette és még azt is hozzátette: – Eléggé fáradt, morcos, ne tartsa fel sokáig, ha jól akar.

Mikszáth Kálmán az ablaknál állt hátratett kézzel és nyugtalanul fürkésző, újdonságra éhes tekintetével a teret tanulmányozta. Mikor meghallotta a kopogást megfordult. Táska gombszemeit a megilletődött Otcsenás Péterre szegezte.

– Jó napot kívánok, képviselő úr! – üdvözölte a hatvanhárom éves pocakos férfit, aki ezt nyilván mulatságosnak találta, mert elmosolyodott és legyintett.

– Hagyd el az ilyesmit, fiam! – mondta köszönés helyett. – Ha jól értesültem, te nem a politikushoz jöttél. Hoztál magaddal írásokat?

Otcsenás négyrét hajtott kéziratokat vett elő zakója belső zsebéből és átnyújtotta. A házigazda helyet foglalt hatalmas íróasztala mögött. „Talán Tisza miniszterelnöknek sincs ekkora asztala”, fordult meg Otcsenás fejében a gondolat, majd leült az egyik bőrfotelbe. Mikszáth Kálmán meggyújtott egy szivart és kényelmesen hátradőlt párnázott székében. Figyelmét a kézirat tartalmára összpontosította, időnként kékes füstkarikákat fújt maga köré. Mialatt olvasott, vendége körülnézett a szobában. A könyvszekrények roskadásig tele voltak olvasnivalóval, a falakon festmények, többségükben vadászjeleneteket ábrázoltak, néhány oklevél, a sarokban vaskályha, a padlón kopott perzsaszőnyegek. „Méltó otthon egy írófejedelemnek”, gondolta Otcsenás. Mikszáth az elolvasott papírosokat egymás után tette az íróasztalon felgyülemlett kézírathalmaz tetejére. Mikor mindegyik novellának a végére ért, felállt helyéről, tűnődve odasétált az Otcsenással szemközti bőrfotelbe és leült. Lábát keresztbe vetette.

– Mond csak, tudsz te tarokkot játszani? – kérdezte.

– Nem tudok.

– Na, azt egyből gondoltam, és más kártyajátékot se ismersz?

– Régen jártam ferblizni, de állandó vesztes voltam, abbahagytam.

– Érdekes. Csak onnét gondoltam, hogy nem hazardírozol az írásaidban. Jó érzéked van az anekdotához, szeretsz mesélni, de nem veszel el a mondanivaló áradataiban, betartod a novella feszes és zárt kereteit. Van benned igazságszeretet és

lényeglátás, érdeklődsz a sorsfordulatok okai iránt. Kicsit sokat töprengenek az alakjaid, de az nem baj. A magyar nem dialogizáló, hanem monologizáló fajta. Nálunk már egészen ősidők óta becsülik azt az embert, aki anekdotákat képes mesélni. Arany és Jókai is mélyen merítették a magyar anekdotázó hajlamból. Amit elmesélnél, mindig azt foglald írásba. Vannak írók, akik a szemükkel írnak, látják a leírt jelenetet. Vannak, akik a fülükkel, melyben előcseng a teljesítendő ritmus. Én szájjal írok, az előszóbeli elbeszélés közvetlenségével. Vannak ihletett perceim, amikor érzem, hogy egy fejjel magasabb vagyok a többi embernél, amikor meglep egy-egy büszke, merész gondolat, olyankor kiemelkedem a környezetből, ahol mozgok. Korunk íróival az a bajom, hogy nem közelednek annyira az élethez, mint kellene. Az elbeszélő és a színi irodalom most már a hétköznapi életből meríti tárgyait, de még nem egészen. A hírlapírói riport az egyetlen, mely a maga eredeti természetességében folyik. Legközvetlenebb rajzolata a valóságnak, s azonfelül szabad és független a szabályoktól. Sajnos nincsen már lapom, ahol magam köré toborozhatnék olyan fiatalokat, akikben van elég bátorság beletekinteni a valóság örvényébe. Ábrázolni az életet minden örömeivel és nyomorúságával, de művészi módon, ez lenne az igazi irodalom, fiam – sóhajtott Mikszáth és felállt a fotelból. Úgy viselkedett, mint akit mondanivalója túlzottan lázba hozott. Járkálni kezdett a szobában, majd hirtelen megállt és Otcsenásra nézett. – Írjál még nyolc-tíz hasonló novellát, abból már összeállna egy kötetre való. Én hamarosan elutazom Máramarosszigetre, keress fel ismét, ha elkészültél a munkáddal!

Mikszáth elhallgatott, mondanivalója végére ért. Kezet nyújtott Otcsenásnak.

*

A hírlapíró későn ébredt fel. Délelőtt nehezen ment neki a munka. Írás helyett megnézte a televízióban *A fekete város* című regényből készült tévéfilmet. Ez volt Mikszáth Kálmán utolsó munkája, 1911-es megjelenését már nem érte meg. Néhány nappal Máramarosszigetről való visszatérése után, 1910. május 28-án hunyt el a Józsefvárosban.

A JELÖLETLEN SÍR

Otcsenás Péter az utóbbi napokban Csáth Géza novelláit olvasta újra. Egyik este az *Ópium* című novella olvasásakor tört rá az álom éppen ennél a gondolatsornál: „Az arcunk a tükörben merev, idomtalan színfoltokban jelenik meg, amelyeknek nyilvánvalóan semmi köze hozzánk. Vonatok érkeznek a pályaházakban, az utcákon emberek, kocsik, lovak sietnek, mindez csodálatos, szenvedést okozó, de egyszerűen érthetetlen és furcsa, úgyhogy azt a meggyőződést kelti föl, hogy a dolgoknak ebben a formájában nincs semmi oka és célja. El kell tehát menekülni valahová, ahol azok egyszerűekké és könnyen megfejthetőkké válnak. A gyönyör eltünteti a körvonalakat és az értelmetlenségeket. Kihelyez bennünket a tér béklyóiból, és az idő zakatoló másodperc óráját megállítva, langyos hullámokon emel bennünket a lét magasságaiba. Pillanatokig időzni itt és remegni, hogy percek múlva végképp visszaessünk oda, ahonnan elindultunk – valóban nyomorúság. Pedig legtöbbször meglegszenek ezzel

a néhány alamizna pillanattal. Mit tehetnek. Nincs bátorságuk és erejük, hogy magukra vegyék a nagyszerű, az örökkévalóságba lendítő hosszú gyönyör kockázatát. Pedig a kockázat olcsó, nevetségesen kicsiny. Mert igaz: a gyilkos nappal, a kaján dörmögő világhír tíz órái nehezen múlnak, de az este és az éjszaka tizennégy órájában a csodálatos, titokzatos és idő nélkül való öröklét egy darabját kapjuk.”

Álom és ébrenlét határmezsgyéjén egy régi ismerős várt rá dolgozószobájában, zsebre dugott kézzel álldogált a könyvszekrény előtt és a köteteket tanulmányozta. Esti Kornél volt az, régóta nem találkoztak, mert álmaik különböző tájakra repítették őket, ám most ugyanahhoz a keresztúthoz érkeztek.

– Velem kell jönnöd – mondta Kornél, – elviszlek valakihez, akivel találkozásotok sorsszerű és elkerülhetetlen.

Otcsenás Péternek még arra sem jutott ideje, hogy igent mondjon, máris átalakult körülötte a tér és az idő. Baljós hangulatú, kihalt, homályos kórházi folyosón haladtak gyors léptekkel, fejbiccentéssel köszöntek a velük szembe jövő fáradt arcú nővéreknek. Esti Kornél nem először járt itt, tudta jól, hogy melyik kórteremben fekszik az, akihez ennyire sürgősen igyekezniük kell. Mielőtt kinyitotta a kórterem ajtaját, arra kérte Pétert: – Nem kell iránta részvétet mutatnod, mert azt utálja a legjobban. A múltkor engem is elzavart, amikor meglátta az arcomon, hogy mennyire sajnálom. Leírhatatlanul sokat szenvedett. Vértanú testén nem volt egyetlen fillérnyi helyecske sem, melyet föl ne tépett volna az oltótű. Tályogok keletkeztek rajta, és szíjjakkal kötötte át lábát, hogy valahogy vánszorogni tudjon. Így dolgozott évekig...Na menj, Otcsenás! Téged szeret legjobban közülünk.

A kórterem ajtaja nyikorogva nyílt ki. Mindössze egyetlen ágy volt benne, középre tették, nem túl közel az ablakhoz. Odakint még sötétség volt, de a madarak már rákezdték tavasi énekükre, a gondosan bezárt ablakon keresztül is jól kivehető volt, miként üdvözlik az életet derűsen csicseregve.

– Szervusz Otcsenás! – köszönt halkán az ágyban fekvő vastag bajuszos, dús szemöldökű fiatalember, akiben Péter azonnal ráismert Brenner Józsefre. Az ágy melletti asztalkán égő gyertya táncoló fénye lidérces fényt adott a beteg arcának. Odalépett az ágyhoz és megfogta a fiatalember kezét. Hideg volt, mint a lámpavas.

– Mit tehetek érted, varázsló? – azért hívta így, mert nagyon szerette Brenner novellái közül *A varázsló kertjét* és *A varázsló halálát*.

– Beszélj hozzám, Péter! – kérte Brenner. – Mondj nekem valamit, mielőtt meghalok. Te sokkal közelebb állsz Istenhez, mint én, holott én mindjárt a színe elé kerülök. Félek, Otcsenás! Meggyónni sem tudom a bűneimet, annyi van, el fog kárhozni a lelkem.

Otcsenás Péter nehezen küzdött meg érzéseivel, különösképpen azzal, hogy ne mutasson részvétet Brenner iránt, hiszen belátta Esti Kornél igazát. Semmi szükség arra, hogy barátjuk még mélyebbre merüljön önmaga sajnálatában, ugyanakkor nem kaphat emberi felmentést azokra a borzalmas vétkekre, melyeket elkövetett környezete ellen. A hírlapíró beszélni kezdett, de olyan higgadt és józan nyugalommal, mint akibe beleköltözött egy mester lelke.

– A lelked sohasem bűnös. Nem látod át a teljes igazságot, csak néhány felvonását ismered létednek. Bíz rá az igazságot Istenre, aki elrejtőzött a te lelkedben is. Ő tudja az igazságot, és orvosolni fog, nem büntetni. Jó kezekbe kerülsz, meglásd.

Otcsenás Péter érezte, hogy valaki a vállára teszi a kezét. Észre sem vette, hogy időközben Esti Kornél belépett a kórterembe: – Gyere! – kérte. – Hadd pihenjen.

Némán mentek a folyosón, majd Esti Kornél szólalt meg elsőként: – A diagnózis: psychosisexintoxicatiammorphinismus. Semmifajta kezelés nem segít rajta. Az öccsének még a temetési számlák láttán sem hitte el, hogy meghalt a felesége, akivel Jóska három revolvergolyóval végzett, majd nagy adag morfiumot vett be, felvágta ereit, hogy ő is meghaljon. Az öngyilkosság nem sikerült neki, egy szerb katonaorvos rögtön gyomormosást végzett rajta, bekötözte sebeit, és ide szállították. Állandóan azt emlegeti, hogy öngyilkos lesz.

Otcsenás Péter abban a bizonyos álombéli pillanatban még akart volna mondani valami olyasfélét, hogy senkit sem lehet önmagától megvédeni, de nem akarta Esti Kornél szomorúságát fokozni.

Megérezték, hogy barátjuk sorsa nem szöhető tovább, csak azt nem tudták még, hogy mit írnak be a halotti bizonyítványba, melyet nemsokára kiállítanak a Szabadkai Önkormányzat Anyakönyvi Hivatalában.

Özvegy Brenner József 1919. szeptember 11-én délután 6 órakor halt meg, 32 évesen. Foglalkozása: orvos. Lakcíme: Szabadka I kör 84. Házastársa: néhai Jónás Olga. Szülei: néhai Brenner József és néhai Decsy Etelka. Az elhalálozás helye: Szabadka tölgyfási erdő között. A halál oka: önmérgezés.

A Csáth Géza néven ismertté vált novellista ma jelöletlen sírban nyugszik Szabadkán.

BÚCSÚ MÓRICZ ZSIGMONDTÓL

Álmában kivilágos kivirradtig kóborolt Leányfalun, míg a felkelő nap megtisztító fényei elvezették az író hajlékához. Regények, novellák, drámák emlékezetét, szépírói intuíciók varázsát hurcolta lelkében és tengernyi megválaszolatlan kérdést. Kinyílt előtte a tér és az idő. A munka és a tisztesség otthonainak konyhai falinaptárain 1942. szeptember 4-ét jegyezték.

Otcsenás Péternek mérhetetlen csalódást okozott a hír, hogy még álmában is elkésett és valószínűleg mindörökre lemaradt a személyes találkozásról. A szomszédban tevékenykedő kötényes kertésztlő tudta meg, hogy az elbeszélőkirályt augusztus végén agyvérzés érte, és a Korányi klinikán fekszik bénán.

– Azt beszélik – kezdte mesélni a kertész –, hogy amikor telefonon tudtára adták kis unokája születésének hírért, a meghatottság annyira elborította, nem tudott válaszolni, kiejtette kezéből a kagylót, elszedült.

A hírlapíró megköszönte a tájékoztatást és orrát lógatva már hátat fordított a gyümölcsfákkal teli kertnek, mikor emberi fül számára alig kivehető suttogást hallott.

– Várj még!

Ösztönei felbátorították, hogy újból lenyomja a kapu kilincset, mely immáron akadály nélkül engedelmeskedett akaratának. Egyből megtalálta a könyvtárszobát, ahová benyitva, megrökönyödve vette tudomásul, hogy az ősz Móricz Zsigmond ül vele szemben, hóféhér ingben és nadrágban.

– Szervusz, fiam! – köszöntötte az író Otcsenást, aki libabőrös lett a látványtól és megmukkanni sem tudott – Nincs mitől tartanod, még itt vagyok, mielőtt továbbmennék bevonzotalak magamhoz, mert meghallottam a kívánságod, hogy találkoznál velem.

Móricz Zsigmond intett a hírlapírónak, hogy foglaljon helyet az egyik tonettszéken.

– Tudod, Péter én azzal töltöttem egész életemet, hogy a drámát kutattam az emberi lélekben. Nem mintha gyönyörködnék ebben, hanem azért, mert nem tudják, hogy a természetén egészen addig uralkodni lehetetlen, míg be nem látják: minden pokoljárásnak kell, hogy legyen hozadéka. Aki erre rátalál, az nem élt hiába: kifényesedik. Megtudja, mire ment ki a játék. Hogy mi értelme a szenvedéseinek. Ahonnét most rátekintek magamra, onnét úgy látom, hogy egy-egy regényt éppolyan szenvedésteli jól befejezni, mint egy életet. Nekem már csak ez van hátra, ezt tudnod kell. Utoljára jöttem vissza ebbe a házba, mely oly sok időn volt alkotóműhelyem, otthonom és szentélyem egyszerre. Minden búcsúnk egy találkozás kezdete, és minden találkozásunk egy búcsú kezdete, minden halállal vége van egy-egy világnak, és egyben egy új világ kezdődik.

Móricz Zsigmond elhallgatott, megfáradt tekintetével a kert egyik fájára pillantott, mátyásmadár röppent a napsütötte égbe. Megnyalta a szája szélét és krákogni kezdett, mire Otcsenás Péter felajánlotta az írónak, hogy kimegy a konyhába egy pohár vízért. Móricz Zsigmond némán bólintott, valamin újra eltűnődhetett, mert elmosolyodott és ez volt az utolsó eleven kép, melyet Péter emlékezetébe zárhatott az íróról, mert mikor visszament a könyvtárszobába, már nem találta ott. Továbbment.